

TELČ

STAVEBNÍ SLOHY

NEJEN RENESANCE

SLOHY V TELČI

Procházka Telčí je přímo přehledem vývoje stavebních slohů v Čechách a na Moravě. Pomineme-li antiku, která zřejmě nedosáhla až na toto území, můžeme ve městě i zámku číst jako v učebnici dějin umění.

ROMÁNSKÝ SLOH

Nejstarší památkou ve městě je věž kostela sv. Ducha. Původní románský kostel se nedochoval a není také jisté, kdo kostel nechal postavit. Je však zřejmé, že věž měla obrannou funkci. Z výšky věže bylo možno sledovat okolí města a případného nepřítele včas zaregistrovat.

Věž navazovala zřejmě na dvorec, který k ní přiléhá. Krátce po polovině 14. století byla při dvorci nově založena osada, která se nazývala Novou Telčí. Měla půdorys, daný trojúhelníkovým tržištěm, a záhy po založení byla obehnaná hradbami. Do té doby byl opevněn pouze okrsek kolem kostela sv. Ducha. Obranný systém důmyslně využíval také rybníky, kterými se město obklopovalo. Jediná dochovaná románská hradební bašta se nachází v blízkosti původní Horní brány.

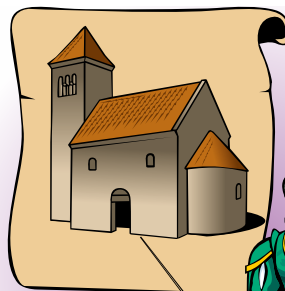
Věž kostela sv. Ducha

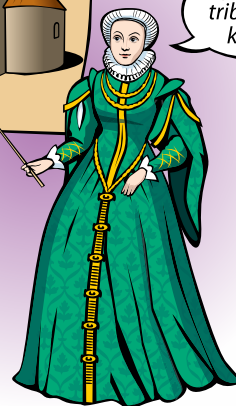
Sružená
románská
okna

Detail románských sružených
oken na věži

panský
tribunový
kostel

Gotika na zámku

Předchůdcem zámku byl gotický vodní hrad, vystavěný před rokem 1356. V druhé pol. 15. století proběhla gotická přestavba hradu, kdy bylo přistavěno jižní křídlo (dnešní zbrojnice) a byly postaveny dvě hranolovité věže. Zbytky původní stavby jsou dosud patrné v objektu starého hradu u tzv. Malého dvorka a v kapli sv. Jiří.

Zámek a věž sv. Jakuba

Gotika v církevních objektech

Jednou z dominant Telče je více jak padesát metrů vysoká věž gotického kostela sv. Jakuba. Kostel je zmiňován v roce 1372, lze však předpokládat, že byl postaven již dříve. Již v roce 1386 vyhořel a teprve po roce 1443 bylo do dochovaných zdí postaveno gotické dvoulodí a presbytář byl nově zaklenut. V interiéru kostela se částečně zachovaly původní gotické fresky.

Na místě kostela sv. Ducha byl vystavěn před rokem 1486 pozdně gotický jednolodní kostel s polygonálním presbytářem, vyzdobeným malbami se symboly evangelistů. Z románské stavby zůstala zachována pouze západní stěna kostela.

Domy na náměstí

Z doby gotické se v Telči zachovaly zejména sklepní prostory, vybudované z lomového kamene a kamenné portály. V době vzniku tzv. Nové Telče byly domy často dřevěné, takže vzaly za své při požárech města - zejména při velkém požáru v roce 1386. Nově postavené domy již byly zděné. Z těchto gotických domů se po renesanční přestavbě zachovaly pouze architektonické detaily, zejména vstupní portály (domy č. p. 8, 19, 24, 39, 40, 41).

Typickým domem, ve kterém můžeme sledovat gotické prvky, je dům č. 31, tzv. Telčský dům. V zadní místnosti domu se zachoval asi nejstarší dochovaný gotický portál v Telči. Uvnitř domu si máme možnost prohlédnout ukázkou rozsáhlých sklepů, které najdeme pod většinou telčských domů nebo alespoň těch na náměstí.

Gotický portál uvnitř domu č. 31

Sklepy, budované již v nejstarších domech, se používaly a používají dodnes pro uskladnění potravin, piva a vína. Ve sklepě ale často byla i studna, jak můžeme vidět v domě č. 31. Vlastní zdroj pitné vody byl nedocenitelný. Zejména v těch domech, jejichž majitelé měli právo vařit pivo.

Nejnižší patra sklepů byla často propojována, a tak vzniklo tzv. podzemí. Byl to labyrint původních sklepů, ze kterých později vznikly celé chodby. Podzemí mělo význam nejen pro ukládání zásob, ale bylo i skrytí a únikovou cestou v případě ohrožení města nepřítelem.

Pozůstatek gotiky najdeme také v městské radnici. Radnice vznikla spojením dvou gotických domů. Pěkným detailem, který se zachoval, je tordovaný opěrný sloup ve vstupní hale radnice. Takovýto sloup je typickým gotickým prvkem. Podpírá často klenbu mázhausu.

Detail ze sklepních prostor domu

Vstup do podzemí města

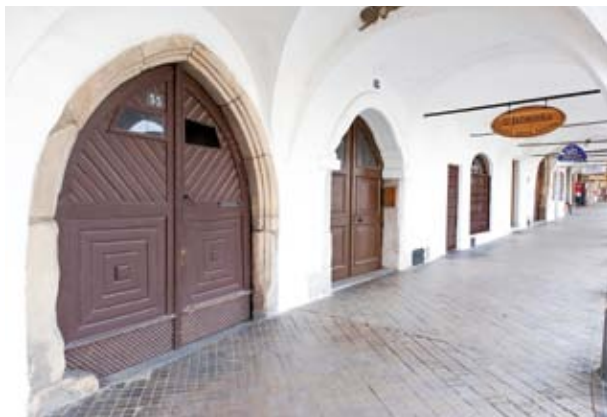

Gotický tordovaný sloup

Gotický portál domu č. 8

Gotický portál domu č. 55

Gotický portál domu č. 24

Všimněme si také několika vstupních portálů do domů, které můžeme při prohlídce náměstí vidět.

Měštanské domy byly stavěny na úzkých parcelách. Vpředu byl průjezd, či později mázhaus. Mázhaus je rozměrná chodba, umístěná v přední přízemní části za vstupním vchodem do domu. Většinou sloužila k obchodu, provozování řemesla, či prodeji piva. V gotických a renesančních domech býval prostor zaklenut s použitím středového sloupu. Když měl majitel várečné právo, vařil a šenkoval zde pivo. V takovém případě se mázhaus stal vlastně veřejným hostincem, kde bylo možné dostat i víno a kořalku a někdy se podávala i jídla. Pokud provozovali řemeslníci svou práci v domě, měli v mázhausu také sklad vyrobeného zboží. To se týkalo hlavně soukeníků, krejčích, kloboučníků, ševců, ale i hodinářů a zámečníků. Z mázhausu vedla užší chodba do dvora a schodiště do prvního patra. Na dvůr obvykle navazovala zahrada, kde měšťané pěstovali česnek, cibuli, zelí, luštěniny či mrkev. Pěstovali také ovocné stromy. V chlévech byli ustájeni koně a volci i krávy, ovce, kozy. Drůbež běžela volně po dvoře a psi a kočky se zatoulali často i do mázhausu.

V prvním patře byly umístěny obytné místnosti. V horní síni bývala černá kuchyně. Zařízení bylo skromné - stůl, lavice a almary na nádobí. Bohatí měšťané, kteří žili v Telči, však někdy mívali horní síň zařízenou luxusně. Dřevěný trámový strop byl často zdobený malbami, na zdech bývaly umístěny gobelíny, které pokoj zateplovaly. Jindy se pro výzdobu zdí používalo táflování dřevem nebo později kožené tapety. Na zdech někdy bývaly nástěnné malby. U stolu se sedělo na lavicích, které současně sloužily jako úložné prostory pro oděvy či jiné předměty. Na lavicích byly pro větší pohodlí rozprostřeny kůže, nebo byly potaženy látkami. V případě potřeby bylo možné na lavicích i přespat. Oblíbené byly také truhly, často přenosné, používané i při dalekých cestách místo dnešních kufrů.

Podlaha bývala ozdobená dekorativními dlaždicemi. Večer se svítilo svíčkami, někdy umístěnými na lustrech z paroží. Ve dne pronikalo světlo okny. Zpočátku byla v oknech měchuřina, později tzv. olověná skla - malá skleněná kolečka, zasazená do kulatých olověných rámečků.

Mázhaus domu č. 56

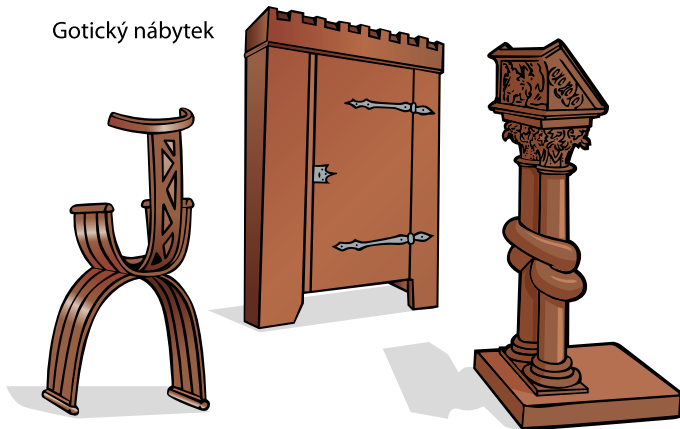

Černá kuchyně

Okno s olověným sklem

Gotický nábytek

Gotický nábytek

Dřevěný trámový malovaný strop - renesanční, v domě č. 31

Gotický nábytek - Muzeum Vysočiny v Jihlavě

RENESEANCE NA ZÁMKU

Renesance byla obdobím největšího rozkvětu města. Zásahu na tom měl zejména Zachariáš z Hradce, nejmladší syn Adama I. a Anny Hradecké z Rožmitálu, narozený roku 1527. Ačkoliv se mu jako mladšímu nedostalo dvorské výchovy, jeho přirozená inteligence mu umožnila pochopit jak hospodaření, tak i umění.

V roce 1549 byl prohlášen plnoletým a v roce 1550 získal zámek Telč. Bezprostředně potom se v letech 1551-2 zúčastnil cesty českých a moravských šlechticů do Vlach. Tam se seznámil s italskou renesancí, která na něj udělala obrovský dojem a byla pro něj inspirací při přestavbě zámku v Telči. Jako stoupenec Habsburků brzy získal významné funkce v zemi. Již v roce 1558 se stal nejvyšším moravským komorníkem a v roce 1567 dokonce moravským zemským hejtmanem. Společenské postavení i promyšlené hospodaření na zděděných panstvích z něj udělalo jednoho z nejbohatších českých a moravských šlechticů. Když roku 1589 zemřel, zanechal za sebou prosperující hospodářství, výstavný zámek a kvetoucí město Telč.

Telčský zámek, dochovaný z velké části v původní podobě z doby renesanční, dokládá Zachariášovo porozumění renesančnímu umění i humanismu, který umělecký sloh doprovázel. Interiéry zámku jsou bohatě vyzdobeny v duchu italské renesance - kazetové stropy, sgrafita, bohaté štukování zpodobňující antické motivy.

V postavách alegorických Ctností jsou skryté portréty Zachariáše i jeho první manželky, Kateřiny z Valdštejna. Zachariáš s Kateřinou jsou zobrazeni i v kapli Věch svatých na mauzoleu, které připomíná habsburskou tumbu ve Svatovítském chrámu v Praze.

Umělci, kteří pracovali na stavbě a výzdobě zámku, se nechávali najmout i bohatými měšťany, aby přestavovali a zdobili domy na telčském náměstí. Hlavním stavitelem byl Baldassare Maggi z Arogna.

Postavy na současných historických slavnostech

Zámecká zahrada

Hlavní nádvoří zámku

RENEŠANCE VE MĚSTĚ

Za Zachariáše z Hradce došlo k velkému rozvoji stavebnictví také ve městě. Měšťané si po vzoru zámku začali přestavovat své domy v duchu renesance. V roce 1574 vznikla spojením a sjednocením dvou gotických domů radnice.

Renesanční fasáda sjednotila oba domy do majestátní budovy se sgrafity na fasádě. Průčelí je zakončeno atikou s cimbuřím.

Atika sloužila k optickému zakrytí střechy. Průčelní zeď, která střechu přesahovala, vytvářela iluzi, že je dům vyšší a má ještě jedno patro. Štíty a atiky patřily k nejčastějším motivům české renesance. Atika sloužila i jako zábrana proti šíření požáru, zejména dokud byly střechy dřevěné.

Dům č. 61

Dům má ve štítu letopočet 1555. Obloučkový štít je inspirovaný tzv. benátskou renesancí a je ozdoben sgrafitovou výzdobou s portréty starozákonních postav – Davida, Goliáše, Saula, Holoferna a dalších.

Domy č. 54 a 55

Jsou to dva typické renesanční domy s psaníčkovými sgrafity na fasádě. Průčelí jsou zakončena atikou a mají zubatá cimbuří. Oba domy mají svůj základ už ve starších gotických domech. Dům s číslem 55 si zachoval gotický vstupní portál a gotické sklepy.

Dům č. 15

Jeden z nejzajímavějších na celém náměstí je tento dům s arkýřem. Arkýř měl ve středověku důležitou obrannou funkci, protože umožňoval výhled do strany podél fasády, v tomto případě do vedlejší ulice. Dům je vyzdoben sgrafity. Vpředu je vyobrazeno Ukřižování a postava anděla. Úplně nalevo nechal majitel zachytit původní podobu svého domu před přestavbou. Při pohledu z uličky si prohlédneme zbývající sgrafita. Znovu je tu příběh ze Starého Zákona o Saulu a Davidovi a motiv Spravedlnosti. Přízemí domu zdobí psaníčková sgrafita, v Čechách v renesanci vždy velmi oblíbená.

Ti, kdo neměli na složitá sgrafita, nechali si udělat alespoň psaníčka, která se dělala rutinně. Zedníci natáhli provázek, aby se zachovala rovná linie, a podle něj se vyrývala do omítky psaníčka. Krásná výzdoba tohoto domu byla dlouho schovaná pod omítkou. Teprve v roce 1952 byla sgrafita objevena, odkryta a obnovena.

Kaple Věch svatých na zámku

BAROKO

Baroko v Telči většinou nezměnilo podstatně interiéry domů, došlo pouze k přestavbě průčelí a štítů domů. Nejzajímavější barokní průčelí můžeme vidět na domech č. 59, 57, 56, 70-65, 46. Baroko bylo na jedné straně rozšířením a domyšlením renesančních uměleckých postupů, na druhé straně však ideově renesanci popřelo, protože se vrací ke středověkému křesťanskému myšlení.

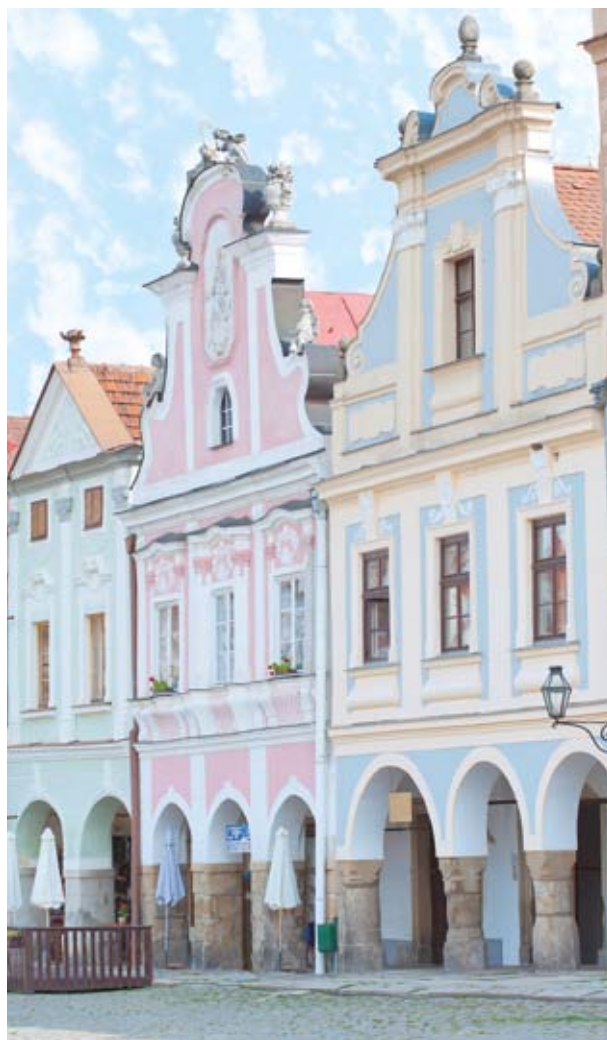
Dům č. 15 - sgrafita

Dům č. 10 - radnice

Domy č. 61, 62

Domy č. 56, 57

Františka Slavatová z Meggau pozvala v roce 1655 do města jezuity. S jejich příchodem vznikly nové stavby kostela, koleje, gymnázia a konviktu.

Budova bývalé jezuitské koleje se začala stavět za bohatého přispění hraběny Slavatové. Tato velmi zbožná a přitom střídme žijící žena věnovala na výstavbu 50 tisíc zlatých.

Jezuité se zaměřili na šíření víry zejména prostřednictvím vzdělávání. Za necelých 120 let trvání řádu v Telči tu získalo vzdělání velké množství mladých jezuitů. Kolej sloužila také jako kolej třetího zkoušení.

Po zrušení řádu byla budova přestavěna na kasárna a později se znovu používala jako škola. Dnes je sídlem Univerzitního centra Masarykovy univerzity Brno.

Jezuitský kostel Jména Ježíš

Návrh stavby kostela provedl Domenico Orsi. Kostel byl postaven v letech 1663- 1667 jako tzv. stavba typu Il Gesú. Do náměstí je obrácen velmi netradičně boční stranou. Vnější výzdoba ještě ukazuje na doznívající renesanci, vnitřní výzdoba kostela je již barokní.

Konvikt sv. Andělů

Je také součástí jezuitského areálu. Původní sladovna byla přestavěna na sídlo konviktu a školy chrámového zpěvu. I tu založila hraběnka Slavatová. Součástí objektu je klášterní zahrada, kterou lze navštívit.

Kašny a mariánský sloup

Interiér náměstí byl v baroku dotvořen barokním mariánským sloupem a kašnami.

Mariánský sloup pochází z roku 1720, zhotovil jej sochař David

Jezuitská kolej

Lipart z Brtnice u Jihlavy. Zaplatili jej z odkazu měšťanky Zuzany Hodové, která poskytla na stavbu tisíc zlatých.

Nahoře je Panna Marie a úplně dole je kolem dokola 8 andělů. Barokní světci jsou sv. Jakub se znakem mušle, sv. Šebestián, umčený šípy, mezi nimi sv. Roch. Z druhé strany sv. František Xaverský, sv. Jan Nepomucký a mezi nimi anděl strážný. V jeskyni je sv. Rosalie a na druhé straně sv. Maria Magdaléna.

Původní dřevěná kašna byla přestavěna z kamene a byla osazená sochou sv. Markéty, druhá kašna je až z roku 1817. Je na ní Silén neboli Silénos s Dionýsem v náručí. Silénos byl veselý stařík, který byl vychovatelem a průvodcem boha vína Dionýsa. Silénos byl často spojován s břehy vod a pramenů.

Pohled na jezuitský kostel Jména Ježíš

Konvikt sv. Andělu

Detail Panny Marie

Mariánský sloup

Detail anděla

Sv. Marie Magdaléna

Sv. Jan Nepomucký

Kašna se sv. Markétou

Sv. Rosalie

Kašna se Silénem

POZDĚJŠÍ VÝVOJ ARCHITEKTURY V TELČI

Zámecký park byl před rokem 1835 změněn v park přírodně-krajinářský se vzácnými dřevinami. Leopold Podstatský-Lichtenstein a jeho žena zde nechali ve 2. čtvrtině 19. století vybudovat klasicistní skleník (oranžerii) a klasicistní vilu - vdovské šlechtické sídlo. V interiéru zámku byly nově zařízeny pokoje Podstatských.

Pozdější stavební vývoj se v centru města podepsal pouze drobnými architektonickými změnami.

Na náměstí došlo k některým úpravám. Věž kostela sv. Ducha byla po požáru obnovena s pseudogotickou střešní helmicí.

Secese se zapsala do podoby města zejména úpravou severního a západního průčelí jezuitské koleje. Také budova hotelu U Černého orla byla přestavěna v neobarokním slohu.

Hasičský dům byl posledním domem, který byl (v roce 1870) na telčském náměstí postaven. Stavba ve slohu pseudogotickém, dnes obnovená do své původní podoby, slouží jako městská galerie.

V roce 1904 byla v Telči postavena synagoga v novorománském slohu podle projektu jihlavského stavitele Karla Wagnera. Za druhé světové války bylo zařízení synagogy odvezeno. Po válce budova připadla městu. V té době byla odstraněna také plastická výzdoba a změnila se vnitřní dispozice budovy. Dnes jen několik málo detailů v interiéru naznačuje původní účel stavby. Budova sama však stále připomíná, že židovská komunita byla významnou součástí předválečné Telče.

Hasičský dům

Pohled přes Ulický rybník

Použitá literatura:

Historický atlas měst ČR, svazek 10, vydal Historický ústav Akademie věd ČR, Praha 2001

Karel Kuča, Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu, Praha 2009

Vydalo město Telč v roce 2011.

Realizační tým agentury 20-20 Vision Graphics

Fotografie: Adam Hruška

Ilustrace: Antonín Urbánek

Grafika: Eva Tomášková

Vlastimil Šimek

Text: Ing. Miroslava Kholová

TELČ

Infocentrum

nám. Zachariáše z Hradce 10
588 56 Telč

Tel.: +420 567 112 407
E-mail: info@telc-etc.cz

www.telc-etc.cz
www.telc.eu
www.telcsko.cz

www.unesco-czech.cz
www.unesco.org

Neprodejné

Evropská unie
Evropský fond pro regionální rozvoj
Investice do vaší budoucnosti

Investice do vaší budoucnosti.
Spolufinancováno Evropskou unií z Evropského
fondu pro regionální rozvoj a krajem Vysočina.